

VIRGINIA WOOLFOVÁ 25. 1. 1882 - 28. 3. 1941

„Woolfová se snaží prostřednictvím umělecké tvorby objevit smysl a řád chaotické skutečnosti, překonat pomíjivost času a zahnat smrt. Takové úsilí je téměř heroické a křehké prózy Virginie Woolfové, stejně jako její eseje, dopisy a deníky, jsou svědectvím úporného tvůrčího zápasu, bolestného a do značné míry tragického údělu moderního umělce, který příliš intenzívně prožil prázdnotu a nicotu světa a každodenního bytí.“ (Martin Hilský)

Anglická prozaička, jedna z nejvýznamnějších osobností anglického modernismu dvacátých a třicátých let, Virginia Woolfová, se narodila 25. 1. 1882 v Londýně. Díky svému otci, přednímu viktoriánskému literárnímu kritikovi, Leslie Stephenovi, prožila Woolfová své dětství a mládí v atmosféře nekončících literárních debat, mezi jejímiž účastníky, předními soudobými autory, nechyběli ani estetickým experimentům naklonění Joseph Conrad a Henri James. Její otec pro ni byl symbolem viktoriánství a její estetické a etické postoje se vyvíjely ve vědomé opozici vůči všemu, co představoval. Po jeho smrti se v roce 1904 přestěhovala se sestrou Vanessou a dvěma bratry Thobym a Adrianem z Hyde Park Gate, kde prožila dětství, na Gordon Square ve čtvrti Bloomsbury (poblíž Britského muzea), kde se kolem nich postupně vytvářela Skupina Bloomsbury - umělecké a intelektuální sdružení anglického modernismu. Její jádro tvořili Woolfová se svým manželem Leonardem Wolfem, její sestra malířka Vanessa Bellová a umělecký kritik a estetik Clive Bell, proslulý životopisec Lytton Strachey, ekonom John Maynard Keynes, malíř Duncan Grant, estetik a umělecký kritik Roger Fry a spisovatel E. M. Forster. Třebaže Skupina Bloomsbury byla především společenstvím přátel a nebyla uměleckým hnutím s jasně definovaným programem, sdružovala její členy řada sdílených postojů, především revolta proti viktoriánskému materialismu a utilitarismu a proti patriarchálnímu pojetí rodinných vztahů, které přisuzovalo ženě podřízené služebné postavení. *„Všechny lidské vztahy se proměnily,“* píše Virginia Woolfová, *„vztahy mezi pány a sluhy,*

manžely a ženami, rodiči a dětmi. A když se proměňují lidské vztahy, mění se také náboženství, chování, politika a literatura“.

„Osvětové“ působení bloomsburského kroužku se opíralo o subjektivní filozofické teorie cambridgeského profesora G. E. Moora, kladoucí důraz na individuální zkušenost a vnímavost a považující za nejvyšší hodnoty života pocity radosti nad krásou lidských bytostí, umění a přírody. Jejich protipozitivistická estetika vycházela z přesvědčení, že umělecká zkušenost je autonomní, radikálně odlišná od zkušenosti životní, a že smyslem umění je tvůrčí vize, nikoli reprodukce skutečnosti.

První prózy psala Woolfová tradičně, brzy se však začala bouřit proti uznávaným soudobým romanopiscům. Připadalo jí, že opisují jen povrchní život člověka, zatímco sama cítila potřebu pronikat do lidského nitra. Inspirována impresionistickým a postimpresionistickým malířstvím usilovala o novou estetiku románu, která by byla syntézou slova, výtvarného umění a hudby, snažila se o vytvoření esteticky a citově vyspělejší společnosti. Proto oslabovala děj a soustřeďovala se na lyrické nálady, stávala se tak tvůrkyní lyrického románu - románu intenzivních subjektivních pocitů, volně se sdružujících vzpomínek, představ a obrazů, přerůstajících v symboly. Přitom musela rozrušovat chod nejen románového děje, ale i času. Z těchto východisek, jež odpovídaly jejím intuitivním sklonům, ale i z jejích subjektivních niterních problémů, vyplývaly základní tematické motivy jejího díla: krása, přátelství, láska, působení času, ale i osamocení a smrt. „*Její prózy jsou většinou záznamem „emocí klidu vzpomínaných“, a snad tento zvláštní odstup vyvolává onen dojem tlumenosti a zádumčivého, meditativního, onu atmosféru nostalgie a hledání ztraceného času, která je pro Woolfovou tak příznačná.*“ (Martin Hilský) Všechny tyto motivy v její tvorbě nabývají spíše nadčasových a lyrických než prozaických podob.

Poprvé se impresionistická estetika Woolfové projevila v povídce *Skvrna na zdi* (1917). Woolfová v ní zbourala "lešení" tradiční prózy, tj. zápletku a charakteristiku postav, a pokusila se literárně ztvárnit chaotický proud vědomí. Chronologicky se vyvíjející příběh je v něm nahrazen „woolfovskou“ asociací prchavých nesouvislých impresí, které se navzájem prolínají, avšak nikdy neupadají do beztvarosti. Imprese, vzpomínky a volné asociace pocitů a myšlenek krouží kolem skvrny na zdi (ve skutečnosti je to hlemýžď lezoucí po zdi). Vnější realitu převádí

Wolfová do vědomí, nezajímá ji objektivní skutečnost, ale stavy vědomí vnímajícího subjektu.

Povídka *Zahrady v Kew* (1919) je průsvitnou miniaturou literárního impresionismu. Woolfová v ní zvětčuje přítomný okamžik, zachycuje nejjemnější záchvěvy světla a barev. Její próza je lyrickou evokací čisté atmosféry, pevné předměty se v ní mění v barevné a světelné skvrny, vše je útržkovité, fragmentární, nezřetelné, chaotické a neurčité. Stejně jako impresionisté se Woolfová musela vyrovnat s obtížným problémem, jak vtisknout řád a tvar prchavým zážitkům, aniž jim vezme jejich svěžest. Docílila toho opakováním určitých obrazů a motivů, které se vzájemně prolínají a jsou podstatou struktury jejích vrcholných próz.

Snaha Woolfové poeticky zjasnit a povznést všednodenní realitu se odráží i v jejím postoji k tradiční románové zápletce: „*Kdyby byl spisovatel svobodným člověkem a ne otrokem,*“ napsala Woolfová ve svém známém teoretickém eseji *Moderní próza* (1921), „*kdyby mohl založit své dílo na vlastních pocitech, a nikoli na konvenci, potom by neexistovala žádná zápleтка, žádná tragédie, žádná milostná kliše anebo rozuzlení v běžném slova smyslu.*“

Komorní novela *Paní Dallowayová* (1925) zachycuje příběh jednoho dne, jak jej v Londýně dvacátých let tohoto století prožívá stárnoucí paní Dallowayová a několik blízkých i méně blízkých osob kolem ní. Portrét paní Dallowayové se pozvolna skládá z drobných doteků, vytvářených jejími pocity, myšlenkami, promluvami, vzpomínkami i tužbami. K tomu se přidružují pohledy a pocity jiných osob, vrhajících světlo na ni samu i na společnost, která se u ní schází. Novela je v této souvislosti zajímavá i jako implicitní polemika s joyceovským pojetím techniky "proudu vědomí". Ne náhodou uvažovala Woolfová o druhém možném titulu: *Hodiny*. Do svého deníku si 19. 6. 1923 vepsala: „*Chci vyjadřovat život a smrt, duševní zdraví a šílenství, chci kritizovat společenský systém.*“ V *Paní Dallowayové* se k tomuto cíli přiblížila víc než kde jinde.

Proustovsky laděným hledáním ztraceného času je do značné míry autobiografický román *K majáku* (1927). Můžeme v něm nalézt ve vrcholné podobě to, co bylo výstižně Zdeňkem Vančurou nazváno „*graciózní formální strukturou, abstraktní jako ornament a plynulou jako hudba.*“ Woolfová v něm mistrně zachycuje

vnitřní monology jednotlivých osob, nesdělitelnost jejich prožitků a úsilí, snaží se ztvárnit prchavé okamžiky života. Ústřední postavou románu je opět žena překročivší padesátku. Na rozdíl od paní Dallowayové se však paní Ramsayová vyznačuje hlubší životní zkušeností i charakteristicky ženskou intuitivní moudrostí. Podle všeho do ní autorka promítla vzpomínky na vlastní matku, stejně jako do charakteru pana Ramsayho zřejmě vložila mnohé vlastnosti svého otce. Děj románu sice probíhá v krátkém časovém období - odpoledne, večer a dopoledne -, ale mezi oběma částmi románu uplyne deset let, vyplněných volnou, hluboce tklivou impressionistickou přehlídkou ztraceného času.

Vtipný literární experiment *Orlando* (1928) je fantastickým životopisem mladého aristokrata, který žije více než čtyři sta let v podobě muže i ženy. Jeho život se prostírá od renesance až do současnosti a směšuje zážitky a pocity mužské, ženské a obojpolhavní. Woolfová se přizpůsobila svému tématu natolik, že přešla k převážně epickému vyprávění, ovšem značně volnému, zabarvenému nejrůznějšími odstíny a náladami, a hlavně hravým nebo zas až černým humorem.

Esejistická knížka *Vlastní pokoj* (1929) je dnes všeobecně pokládána za klasické dílo feministické literatury.

K vnitřním monologům se Woolfová vrátila v románu *Vlny* (1931), kde se proplétají životy tří hochů a tří dívek od mládí až k šedinám a uzavírají se neohroženou výzvou života tváří v tvář smrti. Vnější děj tu opět ustupuje pouhým náznakům, ale zato velice jemně a přesně vypichují okamžité dojmy a duševní reakce jednotlivých postav na pohyb okolního světa. Celá forma románu odpovídá vlnám, které nabírají sílu a tvar, dosahují vrcholu a pak se lámou a rozpouštějí v pěnu.

S formou biografie si Woolfová pohrává i v literární hříčce *Flush* (1933), zachycující život psíka, jehož očima je celý příběh viděn.

V generačním románu *Roky* (1937) se rýsuje opět zřetelněji objektivní skutečnost a chronologická dějová linie. V životních osudech rodiny plukovníka Pargittera, jdoucích od 80. let 19. století až do 30. let našeho století, prosvítá karikatura a satira na přežívající životní postoje a morálku viktoriánské společnosti.

Novela *Mezi akty* (1941) je vlastně epilogem celého díla Virginie Woolfové, která se tu vrátila k jednotě místa a času, takže soustředila děj do jediného dne. Děj

proto není bohatý, Woolfová se zaměřuje převážně na vnitřní život lidí. Sleduje jeden den kolem ochotnického provedení hry stárnoucí spisovatelky a herečky La Trobe na venkovském sídle. V závěrečném monologu se zamýšlí nad posláním umělce a uměleckého díla ve světě. Je to úvaha o věčné nejistotě, která souvisí s tragickou smrtí spisovatelky. Navíc tu za pocity slečny La Trobové sebeironicky prosvítají myšlenky samotné Virginie Woolfové, která tak nepřímou vyslovuje pokorně ztišený epilog ke svému vlastnímu dílu: „ *Slečna La Trobová se konečně mohla narovnat. Zůstávala sehnutá, aby ji nikdo nezpozoroval. Přestalo vyzvánění; diváci odešli; herci také. Může si narovnat záda. Rozevřít náruč. Povědět světu: Přijali jste můj dar! Je posedlá slávou - na chvílku. Ale co jim vlastně dala? Oblak, který na obzoru splyne s jinými oblaky. Vítězoslavně tkví jen v dávání. A potom vybledne. Její dar nic neznamena. Kdyby pochopili, oč jí jde; kdyby uměli úlohy; kdyby byly ty perly pravé a prostředky neomezené - byl by dar lepší. Takhle je to dar jako každý jiný.*“

Z rozsáhlého a stylisticky vytríbeného esejistického díla si dodnes svou podnětnou hodnotu zachovává také její dvousvazkový sborník literárněkritických úvah o předních anglických spisovatelích různých dob, *Obyčejný čtenář* (1925). Za jeden z nejvýznamnějších a nejpozoruhodnějších deníkových dokumentů v dějinách anglické literatury je považován její *Deník* (1953), odrážející její názory na literární tvorbu vlastní i jiných současných autorů. Literární eseje Woolfové vyšly mj. v souborech *Četba pro každého* (1925), *Smrt mola* (1942), *Kapitánova smrtelná postel* (1950) a *Žula a duha* (1958). Povídky vyšly souborně s názvem *Dům, ve kterém straší* (1943). Česky vyšel výběr povídek *Smyčkový kvartet* (1982), v nichž se Woolfová stává básníčkou malých, každodenních věcí všedního dne a okamžiku.

Zanícené umělecké výzkumnictví Virginie Woolfové v sobě neslo především jedno nebezpečí, hrozící modernímu umění vůbec. Ve snaze pronikat do osudu nezachycených, umělecky nevyjádřených vrstev lidského vědomí i podvědomí se soustředovala na sebeanalýzu a introspekci často až mučivé intenzity a opomíjela to, co člověka spojuje s druhým člověkem, se společností, se světem. Umění, které oslabuje kontakt se společenskou a historickou skutečností, se může stát zcela izolovaným. Může vést až k náladám osamocení, skepse, zoufalství - zoufalství nad osudem člověka i osudem umění, ztrácejícího komunikaci s širokými vrstvami čtenářů, a tím i

schopnost přerůst v umění národní i světové. Možná, že něco z toho si uvědomovala sama Virginie Woolfová, když propuklo hrůzné šílenství 2. světové války. Jisté je, že vlastní duševní stavy, v nichž se už dlouho projevovaly občasné návaly těžké deprese, doznaly zhoršení právě v těchto letech přechodného fašistického triumfu. Její utrpení vedlo až k tomu, že 28. 3. 1941 sama skončila svůj život v říčce Ouse poblíž venkovského domu v jihoanglickém přímoří, kde nacházela útočiště již dlouhá léta, ale zvláště poté, kdy nacisté vybombardovali Londýn - „vášeň jejího života“. Tragickou smrtí Virginie Woolfové se uzavřela v britské literatuře její modernistická éra.